

Alkoholismi sairautena AA:n ”Isossa Kirjassa”

KARI LATVANEN

Johdanto

Modernin alkoholismin sairauskäsityksen mukaan alkoholismi on mahdollisesti periytyvä, vähitellen kehittyvä sairaus, jolle on ominaista alkoholin käytön hallinnan menetys. Nimettömillä Alkoholisteilla (AA) on ollut oma vaikutuksensa tuon käsityksen muodostumiseen ja leviämiseen, vaikkei AA sitä ole luonutkaan ja vaikka AA:lainen käsitys alkoholismista poikkeaaakin siitä monella eri tavalla.

Useimmat AA:n jäsenet toki puhuvat alkoholismistaan sairautena, mutta sairaussanaston käyttö ei ole merkki siitä, että he sitoutuisivat tieteelliseen alkoholismin sairauskäsitykseen. AA:laisten voikin väittää puhuvan alkoholismi-sairaudesta metaforisesti. He puhuvat alkoholismista ikään kuin se olisi sairaus, vaikkei se sitä kirjaimellisesti ottaen olisikaan.

Selvitän tässä artikkelissa, mitä AA:n perusteos, Nimettömät Alkoholistit (Suomen AA-Kustannus 2005), sanoo ja mistä se puhuu, kun se puhuu alkoholismista sairautena. Osoitan, miten väite, ”alkoholisti on sairas” vaatii tulla tulkituksi metaforana. Se esittää, tai luo, metaforisen totuuden, joka näyttää meille alkoholistin fyysisesti, mentaalisesti ja hengellisesti ”sairaana” hahmona. Se kertoo jotain oleellista alkoholistin eksistensistä, tämän tavasta olla.

Osoitan myös, miten tuo metafora tukee AA:laisen alkoholistin toipumista. Yhtäältä se käynnistää toipumiseen liittyvän merkityksenantoprosessin. Toisaalta se myös auttaa toipuvaa alkoholista näkemään suhteensa alkoholiin, itseensä, muihin ihmisiin ja Jumalaan¹ uudella tavalla.

1. Nimettömät Alkoholistit -teoksessa puhutaan Jumalasta käyttäen muun muassa sellaisia ilmaisuja, kuten ”joku

Alkoholismi sairautena

Onko alkoholismi sairaus – ja jos on, niin millainen? Entä voiko siitä toipua? Vastaus riippuu paljolti siitä, millaisiksi käsitämme niin alkoholismin kuin sairaudenkin.

Ongelma ei ole uusi. Kroonisen juoppouden ja jonkinlaisen sairauden tilan välille on vedetty yhtäläisyysmerkkejä aina muinaisen Egyptin ja antiikin Kreikan ajoista asti. Myös yksittäisiä viittauksia siihen, että juoppous olisi sairaus sekä jopa suunnitelmia valtion ylläpitämän hoidon järjestämiseksi löytyy historiasta läpi viime vuosituhanen. (White 2000, 47.)

Moderni alkoholismin sairauskäsitys alkoi muotoutua 1700-luvun lopulla. Yhdysvaltalainen lääkäri Benjamin Rush ja hänen englantilainen kollegansa Thomas Trotter esittivät tuolloin toisistaan tietämättä taudinkuvauksia, joiden mukaan alkoholisti kärsii vähittäin kehittyvästä riippuvuudesta, joka johtaa ajan myötä alkoholin käytön hallintakyvyn menetykseen. (Bride & Nackerud 2002.)

itseämme suurempi voima” ja ”Jumala – sellaisena kuin hänet käsitimme”. AA:ta käsittelevässä kirjallisuudessa ja AA:n piirissä on esitetty lukemattomia eri tulkintoja siitä, mihin nuo termit viittaavat. AA:ssa on runsaasti ateisteja ja agnostikkoja, erilaisia kristillisiä suuntauksia edustavia sekä myös mm. juutalaisia ja buddhalaisia alkoholisteja. AA-kokouksissa saattaa kuulla ”itseämme suuremmasta voimasta” sellaisia luonnehdintoja, kuten ”taivaan isä”, ”yläkerran ukko”, ”AA-ryhmä” tai vaikkapa ”lämpöpatterit”. Ajatuksena on tällöin, että alkoholisti voi turvautua mihin tahansa voimaan, jonka hän kokee itseään suuremmaksi. Dick B. on kuitenkin osoittanut AA:n raamatullisia juuria käsittelevässä kirjassaan ”The Good Book and the Big Book”, että Jumalasta puhuessaan Nimettömät Alkoholistit puhuu nimenomaan Raamatun Jumalasta. Jumalaan viitataan teoksessa yli 400 kertaa, joista 277 kertaa nimellä Jumala ja nimenomaan suurella alkukirjaimella kirjoitettuna. (Dick B. 1997; 49–51; vrt. Mäkelä & al. 1996, 127–128.)

Nykykäsitys alkoholismista mahdollisesti pe-riytyvänä, etenevänä sairautena, jolle on omi-naista alkoholin käytön hallinnan menetys (en-simmäisen ryypyn jälkeen), alkoi saada jalansijaa 1960-luvulla. E. M. Jellinekin uraa uurtava *The Disease Concept of Alcoholism* -teos nousi tuolloin tieteellisesti kanonisoituun asemaan, ja siihen vii-tattiin lähestulkoon aina, kun alkoholismista pu-huttiin. Brian Bride ja Larry Nackerud ovat osoit-taneet, miten Jellinekin (AA:laisia alkoholisteja käsitelleiden) tutkimusten myötä alkoholismiin sairauskäsitys nousi etenkin Yhdysvalloissa kuh-nilaisittain katsoen tieteelliseksi paradigmaksiksi, joka tarjosi alkoholismiin tutkimukselle ja hoidolle joukon uskomuksia ja olettamuksia taudin luon-teesta. Vaikka noita uskomuksia horjuttavia ha-vaintoja esitettiin jo teorian kehittelyn alkuvai-heessa, onnistuivat paradigmaa puolustavat tut-kijat ja muut tahot muokkaamaan teoriaa ja kä-sitteitään siten, että niihin sopimattomat havain-not saatiin selitettyä. (Bride & Nackerud 2002.)

Paradigmaa horjuttamaan pyrkivistä puheen-vooroista otettakoon esimerkiksi Herbert Finga-retten teos *Heavy Drinking: The Myth of Alcoh-olism as a Disease*. Fingaretten mukaan AA:n ki-teyttämä ja Jellinekin tieteeksi jalostama käsitys alkoholismista sairautena on myytti, joka on syy-tä romuttaa. Ensinnäkään ei ole olemassa mitään sellaista entiteettiä, joka voitaisiin määritellä al-koholismiksi. Toiseksi alkoholistien ja ei-alkoholistien välille ei voida vetää selvää rajaa, vaika geneettiset, fysiologiset, psykologiset ja sosi-okulttuuriset tekijät vaikuttavatkin eri lailla eri yksilöiden alkoholin käyttöön ja siitä seuraavien ongelmien syntymiseen. Tutkimuksissa ei myös-kään ole löydetty yksiselitteisiä biologisia prosese-ja, jotka aiheuttaisivat ihmisissä taipumusta al-koholin väärinkäyttöön. Lisäksi alkoholin käytös-tä aiheutuvat haitalliset seuraukset kehittyvät hy-vin vaihtelevalla tavalla eivätkä ne ole peruuttamattomia. (Fingarette 1988, 106).

Paradigmaa puolustavista näkemyksistä hyvä ja melko tuore esimerkki on Jared Lobdellin teos *This Strange Illness. Alcoholism and Bill W.* (2004). Lobdell selostaa teoksessaan, miten AA kehiti oman käsityksensä alkoholismista sairautena. Hän pyrkii myös päivittämään AA:n toisen pe-rustajajäsenen Bill Wilsonin näkemyksiä nojaten siihen tietoon, jota tieteellinen tutkimus biologi-an, psykologian ja teologian saralla on saanut sel-ville alkoholismista. Lobdell ehdottaa myös Im-re Lakatosin hengessä tieteellistä tutkimusohjel-

maa, joka jatkaisi alkoholismiin tutkimusta ja sai-rauskäsityksen kehittelyä hänen luonnostelemis-taan lähtökohdista.

Paradigmaattiseen asemaan noussutta alkoho-lismiin sairauskäsitystä on siis haastettu ja puo-lustettu monelta eri kannalta. Toistaiseksi kiistaa ei ole kyetty ratkaisemaan lopullisesti, ja keskus-telu jatkuu.

AA ja alkoholismiin sairauskäsitys

Nykyaikaisen alkoholismiin sairauskäsityksen väi-tetään usein juontavan juurensa AA:n käsityksis-tä. Kytkeä löytyy ennen kaikkea siitä, että Jel-linek tutki nimenomaan AA:laisia alkoholisteja ja hänen luokittelunsa eri alkoholistityyppeihin perustui osittain AA:laisiin käsityksiin aiheesta.

AA:n historiasta väitellyt Ernest Kurtz on kui-tenkin todennut, että vastoin yleistä käsitystä AA tai sen perustajajäsenet eivät luoneet sairauskäsi-tystä. Silti AA:n jäsenillä on ollut oma roolinsa sen kansantajuistamisessa ja levittämisessä. Kurtz muistuttaa myös, että AA ei toveriseurana ota kantaa siihen, mitä alkoholismi on. Tällaiset kysymykset ovat AA:n näkökulmasta ulkopuolisia kiistoja, joihin se ei osallistu kymmenennen pe-rinteensä mukaisesti. (Kurtz 2002.)

Toki useimmat AA:n jäsenet puhuvat alkoho-lismistaan sairautena. Sairauden sanasto oli alus-ta alkaen ja on yhä useimmille heistä paras mah-dollinen tapa jäsentää omia kokemuksiaan. Mut-ta Kurtzin mukaan tuon sanaston käyttö ei ole yhtään enempää osoitus sitoutumisesta tieteelli-seen alkoholismiin sairauskäsitykseen kuin puhu-minen auringonnoususta ja -laskusta on sitoutu-mista Kopernikusta edeltäneen tähtitieteen näke-myksiin. Oleellista AA:laisen alkoholismikäsityk-sen ymmärtämiselle on oivaltaa, että toveriseu-ran jäseniä ei niinkään kiinnosta jonkin sairauden tieteellinen erittely vaan itse alkoholisti ja hänen auttamisensa. Puhe alkoholismista sairautena on hyödyksi tässä – ja se riittää AA:laisille.

Mistä AA:laiset sitten ammentavat alkoholis-miin liittyvät käsityksensä? Merkittävin lähde täs-sä on AA:n perusteos ”Nimettömät Alkoholistit”.

Kirja päätettiin kirjoittaa, kun toveriseuran pe-rustajat alkoivat 1930-luvun puolivälin jälkeen olla huolissaan AA:n sanoman (alkoholismista kohtalokkaana sairautena, jonka vain hengellinen kokemus voi lannistaa) leviämisestä. AA:n sano-ma haluttiin kiinnittää kirjoitukseksi muun mu-

assa siitä syystä, että se saavuttaisi vääristymättömänä kaukaisissakin paikoissa olevat alkoholistit. (Suomen AA-kustannus 1986, 161, 167.) Syntyi teos, ”Nimettömät Alkoholistit – Kertomus siitä miten sadattuhannet miehet ja naiset ovat toipuneet alkoholismista”. Tämä AA:n ”Iso Kirja” kertoo esipuheensa ensimmäisillä riveillä tarkoituksensa seuraavin sanoin:

”Meitä Nimettömiä Alkoholisteja on yli sata miestä ja naista, jotka olemme toipuneet toivottomalta näyttäneestä mielen ja ruumiin tilasta. Tämän kirjan pää tarkoitus on kertoa muille alkoholisteille täsmälleen miten me olemme toipuneet. Toivomme, että seuraavat sivut ovat niin vakuuttavat, ettei muita todisteita tarvita.” (Suomen AA-kustannus 2005, 16.)

AA siis esittää käsityksensä alkoholismista ja toipumisesta perusteoksessaan. Se, että tuo käsitys esitetään kirjoitetun diskurssin muodossa eli tekstinä synnyttää toipuvalle alkoholistille ja toveriseurasta kiinnostuneille ulkopuolisille tulkinnan ja ymmärtämisen haasteen. Jotta voisimme ymmärtää AA:laista käsitystä toipumisesta, meidän on yritettävä tulkita, mitä Ison Kirjan teksti sanoo ja mistä se puhuu, kun se puhuu alkoholismista sairautena.

Tulkinnan ongelma

Tulkinnan ongelma on hermeneutiikan kiistelyintä ydinaluetta. Lähestyn seuraavassa Ison Kirjan tekstin tulkintaa Paul Ricoeurin tulkinnan teorian avaamasta näkökulmasta.

Ricoeurin teoria soveltuu tarkoituksiini yhtäältä siksi, että se antaa välineitä Ison Kirjan tekstin tulkintaprosessin jäsentämiseen. Teorian avulla on mahdollista käsitteellistää tekstin tulkinta hermeneuttisena prosessina, joka lähtee liikkeelle tekstin merkityksen naivistisesti tavoittavasta esiymmärryksestä ja etenee sitten erilaisten selittävien ja ymmärtävien vaiheiden kautta kohti diskurssin ykseyden kokonaisvaltaista käsittämistä. (Ricoeur 2000, 120–130.)

Ricoeurin mukaan tekstin tulkinnan viimekätinen kohde on tekstin eteensä avaama *maailma* ja ”tulkitseminen on tekstin avaaman ajatuksenpolun seuraamista, sitä, että lähdetään kulkemaan tekstin osoittamaan suuntaan.” (Ricoeur 1981, 161–162.) Niin kutsuttu hermeneuttinen kehä on Ricoeurin mukaan ymmärrettävä ontologisella tasolla sen sijaan, että sen ymmärretään tarkoitettavan subjektivistista tietoisuuksien sulautumista tai tekstin tekijän ja lukijan keskinäisen ymmär-

ryksen lisäämistä. Niinpä esimerkiksi AA:n Ison Kirjan tekstin tulkinnassa ei ole kyse tuon tekstin kirjoittaneiden alkoholistien sisäiseen elämään tai tunteisiin eläytymisestä tai jonkinlaisesta romanttisesta vieraaseen psyykeen yhtymisen ideaalin tavoittelemisesta. (Ricoeur 2000, 147.)

Toisaalta Ricoeurin teoria avaa myös näkökulman siihen, miten me käytämme kieltä kuvataksemme ja tulkitaksemme maailmaa uusista näkökulmista ja luodaksemme uusia merkityksiä. Voimme puhua retoriikasta voimana, joka antaa reettorille ja hänen yleisölleen kyvyn nähdä asiat tiettyssä valossa, tietyllä tavalla.

Lisäksi, Ricoeurin tulkinnan teoria jäsentää sitä, mistä erilaisten tekstien tulkinnassa ja omaksumisessa loppujen lopuksi on kyse. Ricoeurin mukaan tekstin tulkinnan viimekätinen kohde on tekstin eteensä avaama *maailma*, jota lukija voisi asuttaa ja jossa hän voisi toteuttaa kaikkein omimpia mahdollisuuksiaan. Omaksuessaan tuota maailmaa lukija oppii samalla tuntemaan itseään paremmin. Hän voi luopua aikaisemmasta minuudestaan ja ottaa vastaan tekstin hänelle ehdottaman uuden olemisen muodon ja uudelleenlaisen käsityksen itsestään. (Ricoeur 1981, 142.)

Ricoeurin hermeneutiikan avaamasta näkökulmasta katsoen AA:lainen alkoholismista toipuminen on mielekästä ymmärtää (ainakin osaksi) hermeneuttisena prosessina. Iso Kirja haastaa alkoholistin hermeneuttiseen prosessiin eli tulkitsemaan tekstiä ja omaksumaan sen eteensä avaama maailma. Tekstin tulkinnan kautta alkoholistille avautuu mahdollisuus nähdä suhteensa alkoholiin, itseensä, muihin ihmisiin ja Jumalaan uudella tavalla.

Kaiken kaikkiaan ricoeurilaisen hermeneutiikan kautta voidaan ymmärtää AA:laista toipumisprosessia. Yhtäältä Ricoeurin teoria antaa tutkijalle välineitä tulkintaprosessin käsitteelliseen jäsentämiseen. Toisaalta sen avulla on myös mahdollista ryhtyä tulkitsemaan Ison Kirjan tekstiä ”objektiivisesti”, ilman että tutkijan täytyy esimerkiksi jollain lailla yrittää samastua AA:laisen alkoholistin elämään tai psyykeen.

Tulkinnan metodista

Ricoeurin mukaan hermeneutiikalle keskeinen tulkinnan haaste kumpuaa tekstuaalisuuden ongelmasta – siitä perustavasta tosiseikasta, että ihmillisen kommunikaation välineinä käytetään tekstejä, tekstuaaliseen muotoon kiinnitettyä diskurssia. Tulkinnan ongelma kumpuaa tekstin au-

tonomisuudesta eli siitä, että teksti on riippumaton niin tekijän intentioista, tekstin kirjoittaneesta tilanteesta kuin alkuperäisen lukijan tilanteestakin. Tekstin on tekstinä puhuttava itse puolestaan. (Ricoeur 1981, 165.)

Ricoeurin mukaan tekstissä diskurssin merkitys eli sen mieli ja tarkoitus kiinnittyy kirjoitukseksi, ja se on aina tulkinnalla aktualisoitava lukemista-pahtumassa. Tässä mieli viittaa siihen, *mitä* diskurssi sanoo, ja tarkoitus siihen, *mistä* se puhuu. Tekstin tulkinta puolestaan on tekstin ”liikkeen seuraamista mielestä tarkoitukseen: siitä, mitä se sanoo, siihen, mistä se puhuu.” (Ricoeur 2000, 49, 142.) Tulkinnan viimekätinen kohde on Ricoeurin mukaan tekstin eteensä avaama *maailma*, jota lukija voisi asuttaa ja jossa hän voisi toteuttaa kaikkein omimpia mahdollisuuksiaan. (Ricoeur 1981, 142.) Niinpä tulkinnassa ei perimmältään ole kyse sen vähemmästä kuin kyvystä avata tekstin eteensä asettama maailma.

Miten tuo tekstin eteensä asettama maailma sitten avataan? Mikä on tulkinnan metodi?

Ricoeurille tulkinta on hermeneuttisen prosessin kolmas termi tai nimi *selittämisen* ja *ymmärtämisen* dialektiikalle. Tulkinta on yksi ainutlaatuinen prosessi, josta voidaan kuitenkin erottaa selittäviä ja ymmärtäviä vaiheita. Selittämisellä tarkoitetaan tässä tulkinnan sitä puolta, joka on suuntautunut kohti tekstin analyttistä rakennetta. Ymmärtämisellä puolestaan tarkoitetaan sitä tulkinnan puolta, joka suuntautuu kohti diskurssin ykseyttä: ”...selittämisessä eksplikoimme tai tuomme julki joukon propositioita ja merkityksiä, kun taas ymmärtämisessä käsitämme tai tavoitamme kokonaisuutena osittaisten merkitysten ketjun yhdessä synteessin aktissa.” (Ricoeur 2000, 120–130.)

Tulkinta muodostaa hermeneuttisen kaaren lähtien aina liikkeelle jonkinlaisesta esiymmärryksestä, joka on tekstin kokonaismerkityksen naiivia tavoittamista. Tästä esiymmärryksestä tulkinta etenee erilaisten selittävien menetelmien kautta kohti käsittämistä, joka on ymmärtämisen sofistikoitunut muoto. Selittäminen asettuu näin välittäväksi tekijäksi kahden erilaisen ymmärtämisen tilan välillä. Ricoeurin mukaan ymmärtäminen on alussa arvaus ja lopussa se täyttää omaksumisen käsitteen.

Tulkinta etenee (ymmärtävästä) arvauksesta selittämisen kautta (ymmärtävään) omaksumiseen. Arvaus on ymmärtämisen ensimmäinen akti monesta eri syystä. Ensiksikin meidän on arvatta-

va tekstin merkitys, koska tekstin tekijän intentio on meidän tavoittamattomissamme. Toiseksi, tulkinnassa on muodostettava arvaavia arvoitelmia siitä, mikä on tekstin osien suhde kokonaisuuteen. Kolmanneksi, tekstiä on aina mahdollista tarkastella eri puolilta, minkä vuoksi tekstin kokonaisuus on konstruoitava yksilönä jostakin yksipuolisesta näkökulmasta ja tuon näkökulman valinta perustuu sekin arvaukseen.

Tulkinta etenee arvauksesta kohti omaksumista siten, että tulkinnan lähtökohtana käytettyjä arvausväitteitä vahvistetaan tai pätevytetään erilaisin argumentatiivisin keinoin. Vahvistamisen logiikka on Ricoeurin mukaan lähempänä todennäköisyyden kuin empiirisen verifikaation logiikkaa. Vahvistamisessa pyritään pikemminkin osoittamaan, että tulkinta on tietämyksemme valossa todennäköinen, kuin että jokin johtopäätös on tosi. Aina on olemassa enemmän kuin yksi tapa konstruoida teksti, ja tekstistä voi esittää kilpailevia tulkintoja.

Tulkinta etenee myös tietyssä mielessä kehämaisesti. Se lähtee kokolailla subjektiivisesta arvauksesta, jota sitten vahvistetaan objektiivisen argumentoinnin avulla. Hermeneuttinen kehä ei kuitenkaan ole noidankehä eikä johda kehäpäätelmään. Vahvistamisen myötä alussa esitetty naiivi arvaus syvenee kohti tekstin ymmärtävää omaksumista. Näin tulkinta avaa tekstin eteensä asettaman maailman.

”Alkoholisti on sairas” – metaforan tulkinta

Otan seuraavaksi vastaan Ison Kirjan lukijalleen asettaman ymmärtämisen haasteen ja ryhdyn tulkitsemaan sitä, mitä tuo teksti sanoo ja mistä se puhuu, kun se puhuu alkoholismista sairauteena. Avaan tulkinnassa Ison Kirjan tekstin eteensä asettamaa maailmaa Paul Ricoeurin hermeneutiikan hengessä tekstin merkityksiä ja niiden suhteita aluksi arvaamalla ja arvauksiani sitten argumentatiivisesti selittäen ja vahvistaen.

Tulkinta ei kuitenkaan pysähdy tekstin selittämiseen, vaan päämääränä on sen ymmärtäminen. Viime kädessä tarkoitus on avata AA:n Ison Kirjan maailmaa, siis tutkia sitä, millaisen maailman teksti avaa eteensä – millaista maailmaa se ehdottaa lukijalleen asuttavaksi.

Lähden liikkeelle siitä näkemyksestä – tai ricoeurilaisittain arvauksesta – että AA:n Iso Kirja

ja AA:laiset alkoholistit puhuvat sairaudesta metaforisesti. Perustan arvaukseni Ernest Kurtzin havaintoon, jonka mukaan AA:laiset puhuvat alkoholismista ”ikään kuin” se olisi sairaus (vrt. Kurtz 1979, 200–204). Heille alkoholismi on ikään kuin sairaus, vaikka se ei sitä tieteellisesti tai kirjaimellisesti ottaen olisikaan.

Metaforan tulkinnasta

Mikä sitten on metafora ja miten sitä pitäisi tulkita? Lähestyn seuraavassa metaforan tulkinnan ongelmaa Paul Ricoeurin metaforaa käsittelevän teorian näkökulmasta.

Ricoeur kehittää oman teoriansa metaforaa modernin semantiikan näkökulmasta tarkastelleiden teoreetikkojen I. A. Richardsin, Max Blackin, Monroe Beardsleyn, Colin Turbaynen ja Philip Wheelwrightin työn pohjalta. Ricoeurin hahmottelema ns. metaforan jänniteteoria on tämän työn tarkoituksen kannalta hedelmällinen, sillä se pyrkii selvittämään sitä, miksi ja miten metafora kykenee luomaan uusia merkityksiä. Esimerkiksi perinteisen retoriikan metaforakäsitys ei omien esioletustensa vuoksi tähän pystynyt, minkä vuoksi klassisesta retoriikasta ponnistaneessa perinteessä metafora miellettiin joko kieltä koristavaksi kaunopuheisuutta edesauttavaksi troopiksi tai sitten enemmän tai vähemmän piilotetuksi vertaukseksi. (Ricoeur 1981, 180; Ricoeur 1986; Ricoeur 2000, 85–95; Pellauer 2007, 68.)

Ricoeurin metaforateorian ytimessä on ajatus, että metaforan ansiosta voimme nähdä asioita uudessa valossa. Niinpä pystymme selittämään sen avulla sitä, miten Ison Kirjan tekstin metafora alkoholismista sairautena tukee alkoholistin toipumiseen liittyvää merkityksenantoprosessia.

Ricoeurin mukaan metafora on pikemminkin predikaatioon (se, mitä sanotaan jostakin subjektista) kuin denominaatioon (subjektin nimeämiseen) liittyvä ilmiö. Kun runoilija esimerkiksi puhuu ”sinisestä angeluksesta” tai ”murheen viitasta”, hän asettaa jännitteeseen kaksi termiä, joita voimme nimittää pääajatuksiksi ja sanonnaksi.² Näissä ”angelus” ja ”murhe” ovat pääajatuksia,

2. Ricoeur hyödyntää tässä I. A. Richardsin, Max Blackin, Monroe Beardsleyn, Colin Turbaynen ja Philip Wheelwrightin häntä ennen tekemää työtä. Metaforan eri termeistä puhuessaan hän käyttää Richardsin nimityksiä ”tenor” ja ”vehicle”, jotka Heikki Kujansivu on Ricoeurin (2000) suomennoksessaan kääntänyt ”pääajatuksiksi” ja ”sanonnaksi”. Yhtenäisyyden vuoksi käytän tässä näitä Kujansivun ehdottamia suomennoksia.

kun taas ”sininen” ja ”viitta” ovat sanontoja. Ainoastaan termien yhdistelmä muodostaa metaforan. Siksi on mielekkäämpää puhua metaforisesta lausumasta kuin sanan metaforisesta käytöstä. Metafora on kahden termin välisen jännitteen tulos metaforisessa lausumassa. (Ricoeur 2000, 91.)

Lausuman jännitteisyys syntyy Ricoeurin mukaan predikaation toiminnasta lauseen tasolla. Niinpä se tapahtuu pikemminkin lausuman kahden tulkinnan välillä kuin lausuman termien välillä. Se, mikä kannattaa metaforaa, on niiden tulkintojen välinen konflikti. Metaforinen lausuma saavuttaa tuloksensa absurdisuudella, joka paljastuu, kun lausetta yritetään tulkita kirjaimellisesti. Angelus ei ole sininen, mikäli sininen on väri. Murhe ei ole viitta, mikäli viitta on vaatekappale. Metafora on olemassa ainoastaan tulkinnassa ja sen kautta. (Ricoeur 2000, 91–92.)

Ricoeurin mukaan metaforinen tulkinta olettaa kirjaimellisen tulkinnan, joka kuitenkin tuhoaa itsensä merkityksellisessä ristiriitaisuudessa. Tämä prosessi pakottaa sanoihin tietynlaisen käänteen, merkityksen laajentumisen, jonka ansiosta voimme nähdä mielekkyyttä siinä, missä kirjaimellinen tulkinta olisi kirjaimellisesti mieletön. Metaforisen lauseen mieli pelastetaan alistamalla sen termit tietyn tyyppiselle merkityksen tai tulkinnan työlle. (Ricoeur 2000, 92.) Metafora on siis aina tulkittava, jotta se olisi mielekäs – se yltäältä antaa jotain tulkittavaksi ja toisaalta vaatii tulla tulkituksi.

Alkoholisti on sairas

Mikä sitten voisi olla tulkinnan lähtökohta eli se keskeinen metaforinen lausuma, jota tulkittamalla Ison Kirjan tekstiä voi alkaa ymmärtää? Ensi arvauksella luontevin lausuma voisi kuulua näin: ”Alkoholismi on sairaus”. Hylkään kuitenkin tämän lausuman vedoten siihen aiemmin todettuun seikkaan, että AA:ta ei niinkään kiinnosta tuo sairaus omana entiteettinään kuin alkoholisti. Ison Kirjan pääasiallinen huomio kiinnittyy ”ihmiseen, joka sairastaa alkoholismia”, ”alkoholistiin, joka tahtoo päästä vaivastaan” tai ”sinuun, joka kärsit mahdollisesti sairaudesta, jonka vain hengellinen kokemus voi lannistaa”. (Suomen AA-kustannus 2005, 44, 46, 65.) Näin olen otan tulkinnan kohteeksi metaforisen lausuman ”Alkoholisti on sairas”, jossa siis ”alkoholisti” on pääajatus ja ”sairas” sanonta.

Miten tuota lausumaa olisi sitten alettava tulki-

ta? Oleellista tulkinnassa on ainakin se, että siinä selitetään pääajatuksen ja sanonnan välille syntyvää semanttista jännitettä. Kyse on paljolti sen selittämisestä, miten sanontaan liittyvän semanttisen kentän rakenne konstruoi tai järjestelee pääajatuksen liittyvää sisältöaluetta uudelleen (Kitay 1989, 37, 258).

Pääpiirteissään selittäminen etenee seuraavalla tavalla. Metaforisessa lausumassa ”alkoholisti on sairas” sanontaan ”sairas” liittyvän semanttisen kentän rakenteeseen kuuluu muun muassa vastakohtapari sairas–terve. Lausuma siirtää tämän sairauden semanttiseen kenttään kuuluvan suhteen pääajatuksen (alkoholisti) sisältöalueelle ja rakentaa tai järjestelee sisältöaluetta uudelleen tuon suhteen avulla. Tämä uudelleenjärjestely mahdollistaa muun muassa sen, että voimme sairas–terve -vastakohtaparin avulla merkityksellistää joidenkin ihmisten suhteen alkoholiin sairautena, josta on mahdollisuus tervehtyä. Voimme esimerkiksi konstruoida tervehtyneen Nimetömän Alkoholistin, joka on ”toipunut toivotomalta näyttäneestä mielen ja ruumiin tilasta” (Suomen AA-kustannus 2005, 16). Näin sairausmetafora auttaa meitä näkemään tietyn tilanteen tietyssä suhteessa, tietyistä näkökulmasta (vrt. Kitay 1989, 36–37).

Sairauden semanttista kenttää on mahdollista jäsentää eri tavoin, mutta sairauden käsitteen voi nähdä sisältävän ainakin seuraavat elementit: oireet, syyt, hoitokeinot ja paranemisennuste. Nämä muodostavat syntagmaattisten suhteiden verkoston, jossa joku syy aiheuttaa sairauden, jonka olemassaolo ilmenee havaittavina oireina ja jota voidaan hoitaa tietyin odotettavissa olevin tuloksien.

Syntagma muodostetaan valikoimalla siihen tiettyjä elementtejä erilaisista paradigmaattisista käsitejoukoista – taudin oireita esimerkiksi voi olla monenlaisia, kuten myös syyt ja hoitokeinot. Niinpä esimerkiksi keuhkokuume voidaan sairautena kuvata seuraavalla tavalla: Pneumokokkibakteeri (syy) aiheuttaa keuhkokuumeen tulehduksen (sairaus), joka oireilee yskänä ja kuumeiluna (oireet) ja joka paranee viikossa (ennuste) antibiooteilla ja levolla (hoito).

Tulkitsen seuraavaksi AA:n Ison Kirjan metaforaa alkoholismista sairautena selittämällä, miten sanontaan ”sairas” liittyvän semanttisen kentän rakenne konstruoi tai järjestelee pääajatuksen, ”alkoholisti” liittyvää sisältöaluetta. Etenen yllä luonnostellun sairauden semanttisen kentän

jäsentelyn mukaisesti siten, että käsittelem ensin alkoholismia ”oireita” ja ”syytä”. Sen jälkeen tarkastelen, mitä Iso Kirja sanoo alkoholismia ”hoitosta”. Lopuksi selvitan, millaisen ”ennusteen” se antaa ”potilaille”.

Huomaan tässä yhteydessä vielä, että metaforisen lausuman tulkinta on kehämäistä siinä mielessä, että se nojaa yhtäältä koko Ison Kirjan tekstin kokonaisuuteen, mutta toisaalta Ison Kirjan tekstin kokonaisuuden tulkinta puolestaan nojaa osaltaan tuon metaforisen lausuman tulkintaan.

Oireet

Lähdetään liikkeelle alkoholismia oireista. Miten alkoholisti oireilee AA:n Ison Kirjan mukaan?

Ensiksikin, alkoholisti ei pysty kontrolloimaan alkoholin käyttöönsä, mikä näkyy siinä, että ”tilanne riistäytyy säännönmukaisesti käsistä heti, kun tällainen mies rupeaa juomaan” (Suomen AA-kustannus 2005, 25). Alkoholisti voi olla juomatta pitkäänkin ja käyttäytyä, kuten muut ihmiset. Mutta Ison Kirjan mukaan alkoholisti on ”liikaherkkä alkoholille” ja ”heti kun hän saa alkoholia elimistönsä, tapahtuu jotakin, sekä fyysisesti että henkisesti, joka tekee lopettamisen hänelle käytännöllisesti katsoen mahdottomaksi” (Suomen AA-kustannus 2005, 25, 48).

Toisaalta, jos alkoholismi olisi pelkästään fyysinen riippuvuussairaus, koko ongelma voitaisiin ratkaista sillä, että alkoholisti lopettaa juomisen. Mutta näin ole, sillä ”alkoholistin pääongelma on henkinen eikä ruumiillinen” (Suomen AA-kustannus 2005, 48). Fyysisen kontrollin lisäksi hän on menettänyt myös henkisen kontrollikykynsä juomisensa suhteen: ”Jokainen alkoholisti tulee viimein vaiheeseen, jossa suurinkaan halu lopettaa juominen ei tepsii” (Suomen AA-kustannus 2005, 49). Alkoholisti juo pakonomaisesti. Hän ei pysty henkisesti vastustamaan ensimmäistä ryyppyä, eikä hän pysty lopettamaan juomistaan, vaikka tahtoisit sitä tosissaan. Hän ei mahda mitään ensimmäiselle lasilliselle, joka käynnistää koko hullunmyllyn.

Juomisen pakonomaisuuteen liittyy tuon pakonomaisuuden kieltäminen. Alkoholisti ei halua myöntää tilannettaan: ”Kukaan ei mielellään pidä itseään ruumiillisesti ja henkisesti toisenlaisena kuin muut”. Alkoholisti on myös valmis pitämään tästä käsityksestään kiinni hulluuden ja kuoleman porteille saakka. (Suomen AA-kustannus 2005, 49.)

Ison Kirjan mukaan alkoholisti on äärimmäi-

nen esimerkki omille teilleen karanneesta egoistisesta uhmasta. Hän haluaa kontrolloida muita ihmisiä ”kuin näyttelijä, joka tahtoo ohjata koko esityksen (...) oman mielensä mukaan” (Suomen AA-kustannus 2005, 78). Hän haluaa, että koko maailma taipuu hänen tahtoonsa. Alkoholistin itsekeskeinen näkemys maailmasta ilmenee erilaisina ”luonteen heikkouksina”, kuten vihana, kaunana ja katkeruutena, jotka saavat hänessä vallan, kun maailma ei suostukaan taipumaan hänen tahtoonsa. Nämä ovat alkoholistille ”myrkyä”, sillä niiden vaaliminen edesauttaa sitä, että: ”Alkoholin mielipuolisuus saa meidät taas valtaansa ja alamme juoda. Ja meille juominen on kuolemaksi.” (Suomen AA-kustannus 2005, 78, 81–83.)

Kolmanneksi, alkoholismilla on myös hengellinen puolensa: ”...me emme olleet sairaita vain mieleltämme ja ruumiiltamme vaan myös hengellisesti” (Suomen AA-kustannus 2005, 81). Miten alkoholisti sitten oireilee hengellisesti? Ison Kirjan mukaan alkoholistin itsekeskeisyys on perimmäiseltä luonteeltaan hengellistä. Alkoholistin egoistinen uhmakkuus ja kontrollintarve ovat merkki siitä, että hän vieraantunut Jumalasta. (Suomen AA-kustannus 2005, 80, 87.)

Alkoholismi-sairauden oireet ilmenevät siis tiivistetysti seuraavalla tavalla. Alkoholisti ei kykene kontrolloimaan juomistaan, vaikka kuinka haluaisi. Hän kiistää tämän tosiasian. Hän pyrkii itsekeskeisesti kontrolloimaan muita ihmisiä ja koko maailmaa ja kärsii siinä epäonnistuessaan muun muassa kaunan, katkeruuden ja itsesäälän tunteista.

Syyt

Mikä sitten aiheuttaa alkoholismin Ison Kirjan mukaan?

Fyysisen tason riippuvuuden syyksi näyttäisi osoittautuvan alkoholi itse. Sitä, miten tuo riippuvuus muodostuu ja mistä se johtuu, ei tekstissä pohdita juuri sen kummemmin kuin että alkoholistien kokemus vastaa kirjan alussa mielipiteensä esittävän ”lääkärin” eli lääketieteen tohtori William D. Silkworthin teoriaa alkoholismista allergian kaltaisena ruumiillisena ”liikaherkkyytenä” alkoholille. (Suomen AA-kustannus 2005, 25.)

Mentaalisella puolella ongelman ydin näyttäisi olevan alkoholistin itsekeskeisyydessä: ”Itsekkyys – itsekeskeisyys! Siinä on käsittääksemme vaikeuksiemme alku ja juuri.” (Suomen AA-kustannus 2005, 79.) ”Minä sen eri muodoissa oli

tappiomme aiheuttaja.” (Suomen AA-kustannus 2005, 81.)” Alkoholistia vaivaa Ison Kirjan mukaan sairaaloinen pyrkimys kontrolliin. Hän haluaa kontrolloida maailmaa, muita ihmisiä, tunteitaan ja juomistaan. Hän epäonnistuu tässä, mikä konkretisoituu tilanteessa, jossa ”yksi ryyppy johtaa romahdukseen, josta seuraa tuttu sarja kärsimyksiä ja nöyryytyksiä”. (Suomen AA-kustannus 2005, 48; vrt. Kurtz 2008, 194.)

Mutta vaikka alkoholistin itsekeskeisyydellä on sekä mentaalinen että sosiaalinen aspektinsa, se on ytimeltään hengellistä. Alkoholismin fyysiset ja mentaaliset oireet eli obsessiivis-kompulsiivinen juominen juontavat juurensa syvemmistä syistä, jotka ovat pohjimmiltaan hengellisiä: ”Alkoholi oli vain oire. Meidän oli paneuduttava syihin ja olosuhteisiin.” (Suomen AA-kustannus 2005, 81.) ”Kun hengen tauti on voitettu, silloin tervehtyvät mieli ja ruumiskin” (Suomen AA-kustannus 2005, 81). Alkoholistin uhmakas itsekeskeisyys on viime kädessä vieraantumista Jumalasta. Itsekeskeisyydessään alkoholisti on ottanut itselleen Jumalan paikan. Hän leikkii Jumalaa (Suomen AA-kustannus 2005, 80, 87).

Hoito

Viitattaessaan alkoholismin lääketieteelliseen tai psykiatriseen hoitoon Iso Kirja toteaa näiden olevan tehottomia (Suomen AA-kustannus 2005, 28–29). Mikään inhimillinen voima ei sen mukaan pysty todennäköisesti parantamaan alkoholista. Iso Kirja perustelee tätä käsitystä niin alkoholistien omakohtaiseen kokemukseen kuin lääkäreiden asiantuntijalausuntoihinkin vedoten. (Suomen AA-kustannus 2005, 26, 64, 78.)

Niinpä alkoholismin hoito tai ”ratkaisu” on Ison Kirjan mukaan hengellinen – toipuakseen alkoholistin on lähdettävä etsimään Jumalaa. AA:n kuuluisa 12 askeleen toipumisohjelma on mahdollista tulkita eräänlaiseksi välittäväksi voimaksi alkoholistin ja Jumalan välille tai oppaaksi, jonka avulla Jumalaa voi etsiä (Latvanen 2009). Ohjelma alkaa askeleella, jossa alkoholisti tekee jonkinlaisen alustavan diagnoosin sairaudestaan, myöntää voimattomuutensa ja tilanteensa toivottomuuden. Se päättyy askeleeseen, jossa alkoholisti huomaa kokeneensa hengellisen heräämisen toipumisohjelman askelten tuloksena.

Fyysisen taudinaiheuttajan osalta Ison Kirjan hoitokeino on yksinkertainen. Kun alkoholisti pidättäytyy ottamasta ensimmäistä ryyppyä, ei sen aiheuttama juomiskierre lähde käyntiin.

Mentaalisella puolella kyse on itsekkyyden ja itsekeskeisyyden ongelmasta. Sen ratkaisuksi alkoholistille ehdotetaan yhtäältä oman voimattomuuden ja vajavaisuuden myöntämistä ja hyväksymistä (toipumisohjelman 1., 4., 5. ja 6. askel) sekä toisaalta aiheutettujen vahinkojen korjaamista (8., 9. ja 10. askel) ja huomion kääntämistä toisten, yhä kärsivien alkoholistien auttamiseen (12. askel).

Hengellisellä puolella oikeastaan koko toipumisohjelma on taudinaiheuttajaan kohdistuvaa ”hoitoa”. Kuten sanottu, AA:n 12 askelen toipumisohjelma on apuneuvo, jonka avulla toipuva alkoholisti voi etsiä Jumalaa ja kääntyä tämän puoleen. Konkreettisesti tämä tapahtuu muun muassa luovuttamisen (2. ja 3. askel), syntien tunnustamisen (5. askel), katumisen ja armon vastaanottamisen (6. ja 7. askel) sekä rukouksen ja mieltiskelyn (11. askel) kautta.

Ennuste

Millaisen ennusteen Iso Kirja sitten antaa alkoholistille? Ennusteen paradigmaan voi ajatella kuuluvan ainakin sen, onko sairaus parannettavissa vai ei.

Ison Kirjan perusväite on, että tiettyyn pisteeseen edettyään alkoholismi on parantumaton sairaus ja että alkoholistin tilanne on lääketieteen ja inhimillisten hoitokeinojen näkökulmasta katsottuna toivoton: ”Kun alkoholismiin taipuvainen ihminen on omaksunut tämän ajattelutavan, häntä ei inhimillinen apu todennäköisesti enää tavoita, ja jos häntä ei sijoiteta johonkin laitokseen, hän luultavasti kuolee tai menettää järkensä” (Suomen AA-kustannus 2005, 50).

Toisaalta Iso Kirja väittää myös, että alkoholismista voi kaikesta huolimatta toipua. Teoksen toinen luku on otsikoitu sanoilla: ”On olemassa ratkaisu”. Ja kun kerran alkoholisti on kaiken inhimillisen avun ulottumattomissa, on ratkaisun oltava hengellinen eli ”Jumala – sellaisena kuin hänet käsitimme”. Vain Jumala voi Ison Kirjan tekstin mukaan parantaa alkoholistin tai ”vapauttaa” hänet alkoholismista. Tämä on ”ihme”, joka tapahtuu ”vain Jumalan armosta”. (Suomen AA-kustannus 2005, 50.)

Ennusteen paradigmaa voi tarkastella myös oireiden osalta. Miten käy alkoholismin oireiden toipumisen myötä?

Fyysisen riippuvuuden tai ”liikaherkkyiden” osalta on sanottava, että se ei katoa koskaan. ”Kerran alkoholisti, aina alkoholisti”, kiteyttää

Iso Kirja ja toteaa, että ”Nämä allergiset henkilöt eivät voi koskaan turvallisesti käyttää alkoholia missään muodossa.” (Suomen AA-kustannus 2005, 26.) Mentaalinen pakkomielle alkoholin suhteen sitä vastoin katoaa kuin itsestään: ”Tässä vaiheessa olemme saaneet järkemme takaisin. Viina kiinnittää mieltämme harvoin. Jos kiusaus tulee, kavahdamme sitä kuin polttavaa liekkiä. Reagoimme terveesti ja normaalisti.” (Suomen AA-kustannus 2005, 98.)

Toipumisen myötä myös alkoholistin itsekeskeisestä kontrollintarpeesta ja uhmakkuudesta kumpuavat oireet eli erilaiset suuttumuksen, närkästyksen ja itesäälin tuntemukset helpottavat. Alkoholisti saa kokea uudenlaista vapautta ja onnea: ”Me emme murehdi menneitä emmekä myöskään kiellä niitä. Me käsitämme, mitä tarkoittaa sana tyyneys ja tiedämme mitä on rauha.” (Suomen AA-kustannus 2005, 97.)

Ison Kirjan mukaan alkoholismin oireet poistuvat toipumisen edetessä. Miltä tilanne sitten näyttää taudin syiden paradigmassa?

Mentaalisten syiden osalta ainakin alkoholistin itsekeskeisyys vähenee toipumisohjelmassa etenemisen myötä. Alkoholista alkaa yhä vähemmän kiinnostaa oma itsensä, omat vähäpätöiset aikeensa ja suunnitelmansa. (Suomen AA-kustannus 2005, 97.) Myös niin sanotuissa yhdeksännen askelen lupauksissa kerrotaan, miten: ”Itsekkäät tarpeet menettävät merkityksensä ja lähimmäisistä tulee meille tärkeitä. Emme enää tavoittele omaa etuamme. Koko asenteemme elämään on muuttunut.” (Suomen AA-kustannus 2005, 97.)

Itsekeskeisyyden hengellinen syy eli alkoholistin uhma suhteessa Jumalaan poistuu vähitellen, kun hän kulkee toipumisohjelman askelten mukaisesti kohti 12. askeleen tarkoittamaa hengellistä heräämistä. Alkoholistin pakonomainen juominen on Ison Kirjan mukaan ”oire”, merkki siitä, että itsekeskeisyydessään syntinen alkoholisti on vieraantunut Jumalasta. Kun tämä yhteys palautuu, siitä seuranneet oireet poistuvat.

Alkoholistin toipumisennusteen voi näin ollen sanoa olevan erittäin huono, ellei hän ala etsiä Jumalaa, joka voi ja haluaa vapauttaa hänet alkoholismista. Sitä vastoin ennuste on erittäin hyvä, mikäli hän näin tekee: ”Harvoin olemme nähneet sellaisen ihmisen epäonnistuvan, joka on noudattanut ohjelmaamme tunnollisesti.” (Suomen AA-kustannus 2005, 50.) Ja tuo onnistuminen, johon edellinen lause viittaa, on ihmisen kokonais-

valtaista tervehtymistä ja uudenlaisen hengellisen elämännäkemyksen omaksumista. Ison Kirjan mukaan Jumalan yhteyteen palannut alkoholisti on ”toipunut”, ”parantunut” tai jopa ”uudestisyntynyt”.

Alkoholisti on (ja ei ole) sairas

Olen edellä avannut AA:n Ison Kirjan maailmaa käyttäen tulkinnan lähtökohtana metaforista lausumaa ”alkoholisti on sairas”. Tulkinta ei ole tyhjentävä, mutta sen mukaan Isossa Kirjassa alkoholismi näyttyy monitahoisena fyysisenä, mentaalisenä ja hengellisenä ”sairautena”. Alkoholistin pakonomainen juominen on sairauden näkökulmasta oire sen perimmäisestä syystä eli alkoholistin itsekeskeisestä uhmasta suhteessa Jumalaan. Sairaudesta on myös mahdollista toipua, vaikka se on tiettyyn pisteeseen edettyään parantumaton. Toipuminen puolestaan on kokonaisvaltaista uuden hengellisen elämännäkemyksen omaksumista.

Mikä sitten on sairaus-metaforan suhde totuuteen? Jos alkoholismi ei kirjaimellisesti tai lääketieteellisesti ottaen ole sairaus, niin mistä Iso Kirja sitten puhuu, kun se puhuu alkoholismista sairautena? Entä puhuuko se tällöin totta – ja jos puhuu, niin missä mielessä?

Paul Ricoeurin mukaan metaforisen lausuman toiminta perustuu kolmenlaiselle jännitteelle. Ensinnäkin, predikaatio synnyttää jännitteen lausuman pääajatuksen ja sanonnan välille – tai pikemminkin niihin liittyvien semanttisten kenttien välille. Kuten olemme edellä nähneet, ”sairauden” semanttinen kenttä rakentaa ja järjestää ”alkoholistin” sisältöaluetta uudelleen metaforisen lausuman avulla. (Ricoeur 1986, 247.)

Toiseksi, lausuman kirjaimellisen ja metaforisen tulkinnan välillä vallitsee jännite. Alkoholisti ei kirjaimellisesti ottaen ole sairas. Tämä seikka pakottaa esille metaforisen tulkinnan, joka puolestaan tuhoaa kirjaimellisen tulkinnan. Sikäli kuin alkoholisti ei ole kirjaimellisesti ottaen sairas, on tämän metaforisen lausuman tulkitsijan ryhdyttävä merkityksenannon työhön. Tulkitsijan on ratkaistava metaforisen lausuman hänelle asettama arvoitus eli pohdittava, miten lausumasta voisi tulla mielekäs – missä mielessä alkoholisti voisi olla sairas.

Kolmanneksi, kopulan relationaalinen funktio on myös jännitteinen eli predikaatio perustuu samankaltaisuuksien ja eroavuuksien vuorovaikutukselle. Metaforan tulkinta edellyttää, että ky-

kenemme näkemään erilaisuudessa samankaltaisuutta, alkoholistissa jotain sairauden kaltaista. (Ricoeur 2008, 168–169.)

Kaikki nämä jännitteet toimivat lausuman välittömän merkityksen tasolla. Näiden lisäksi myös se tapa, jolla metaforinen lausuma viittaa johonkin – eli sen referentiaalinen funktio – on jännitteinen. Metaforinen lausuma perustuu predikaatioon. Se rakentaa ja kuvaa todellisuutta uudelleen, mutta samalla se myös väittää, että asiat todella ovat, kuten se sanoo niiden olevan. (Ricoeur 1986, 247–248.) Niinpä myös itse kopula, olla-verbi, on jännitteinen, sillä metaforisessa lausumassa (metaforisen) verbin ”on” voi sanoa pitävän sisällään myös (kirjaimellisen) kieltomuodon ”ei ole”. Tämä kopulan jännitteisyys johtaa meidät metaforiseen totuuteen, joka on tapa nähdä joku jonain. (Simms 2003, 77.)

Toisaalta metaforinen lausuma kuvailee maailmaa epäsuorasti. Ricoeurin mukaan metaforassa kieli luopuu suoran kuvauksen tehtävästään (Ricoeur 1986, 247). Samalla kieli saavuttaa myyttisen tason, jossa sen kyky luoda uusia merkityksiä pääsee vapaaksi. Metaforinen lausuma ei pelkästään kuvaa todellisuutta, se kuvaa sitä uudella tavalla. Metaforinen totuus on tuon uudelleen kuvauksen taustalla vaikuttava pyrkimys sanoa jotain todellista maailmasta. (Simms, 2003, 75–76.)

Näin pääsemme AA:laista alkoholismia koskevaan metaforiseen totuuteen. AA:n Ison Kirjan maailmassa alkoholisti on (ja ei ole) sairas (vrt. Ricoeur 1986, 255). Metaforinen lausuma kutsuu meitä tulkintaan, jonka kautta näemme jotain jonain, alkoholismista sairautena. Tämä näkeminen lisää tietoa maailmasta, mutta tuo tieto syntyy vain tulkitsijan tekemän tulkinnan työn kautta.

Merkityksellistäessään alkoholismia omalla tavallaan tuo metafora kertoo jotain olennaista alkoholistin maailmasta, hänen tavastaan olla maailmassa. Ison Kirjan kärsivä alkoholisti *on* jotenkin samalla tavalla, kuin sairas ihminen on. Hänen tapansa olla on jotenkin sairas – alkoholisti *on* sairaalla tavalla. Voisi myös väittää, että AA:n koko toipumisohjelma perustuu tälle metaforiselle totuudelle. Koskettaahan AA:lainen käsitys toipumisesta nimenomaan ihmistä psyko-fyysishengellisenä kokonaisuutena, se suuntautuu koko hänen eksistenssiinsä (vrt. Kurtz 2008, 183 – 187).

Retoriikan voima

Olen edellä tulkinnut AA:n Ison Kirjan tekstiä siitä lähtökohdasta, että väite ”Alkoholisti on sairas” on metaforinen lausuma. Mitä tällä kaikella sitten on tekemistä alkoholistin toipumisen kannalta?

Anja Koski-Jänneksen mukaan erilaisista riippuvuuksista vapautumisen ydin löytyy ”niistä merkityksistä, joita ihminen antaa näille kokemuksilleen.” Hänen mukaansa ”joko itselle tai riippuvuudelle annetuissa merkityksissä tapahtuu usein selvä siirtymä lopettamisen yhteydessä”. (Koski-Jännes 1998, 96).

AA:n Iso Kirja tukee toipuvaa alkoholista tässä prosessissa kutsumalla lukijansa tulkitsemaan tekstiään ja omaksumaan sen eteensä avaaman maailman (Ricoeur 1981, 179–180). Maailmaansa konstruoidessaan teksti hyödyntää retoriikan voimaa eli sen kykyä antaa reettorille ja hänen yleisölleen kyvyn nähdä asiat tietystä valossa, tietyllä tavalla. Näin ymmärrettynä retoriikassa ei niinkään ole kyse suostuttelun taidosta, vaan pikemminkin kyvystä tehdä havaintoja. (Vrt. Thomas 1999, 99.)

Retoriikalla voimana, joka tuottaa kyvyn tehdä havaintoja, voidaan sanoa olevan mimeettinen ulottuvuus tai funktio. Mimesis viittaa tässä yhtäältä siihen, että teksti puhuu maailmasta, joka tietystä mielessä on jo olemassa: esimerkiksi kreikkalainen tragedia kuvaa, jäljittelee tai representoi inhimillistä todellisuutta – se ilmaisee elämän tragediaa. (Ricoeur 1981, 179–180, 187.)

Mutta toisaalta mimesis ei ole todellisuuden kopiaointia sellaisenaan. Mimesikseen liittyy olennaisesti myös poesis, uuden merkityksen luominen. Se on maailman uudelleenkuvausta tai uudelleenhahmottamista (ks. Ricoeur 2005). Esimerkiksi tragedialla on poeettinen puolensa, tragedia luo oman omintakeisen maailmansa. Ricoeur puhuu siitä, miten tragediat ovat inhimillisen toiminnan kuvauksia, jotka esittävät tuon toiminnan jotenkin parempana, korkeampana tai ylevämpänä, kuin mitä se todellisuudessa on.

Niinpä AA:n Iso Kirja merkityksellistää ihmisten ja alkoholin välisen suhteen omalla omintakeisella tavallaan retoriikan mimeettistä ja poeettista voimaa hyödyntäen. Kun AA:laiset alkoholitit puhuvat Ison Kirjan tekstiin nojaten alkoholismista metaforisesti sairautena, he merkityksellistävät kokemuksiaan retoriikan mimeettistä ja poeettista voimaa hyödyntäen. Ison Kirjan maa-

ilmassa alkoholismi on kuolemanvakava sairaus, jolla on fyysinen, henkinen ja hengellinen ulottuvuus.

Metafora yhtäältä antaa deskription eli kuvauksen maailmasta: Alkoholisti on sairas. Sikäli kuin sairaus on ihmiselle haitallinen poikkeama normaalityltilasta, tuo metafora auttaa meitä näkemään näitä epänormaaleja tai ”sairaita” piirteitä alkoholistissa. Alkoholistin ruumis esimerkiksi reagoi alkoholiin jotenkin epänormaalisti, kyse on ”liika-herkkyydestä”. Psykkisellä puolella hänen suhtautumisensa alkoholiin on pakkomielteellomaisia. Hän on myös poikkeuksellisella tavalla itsekeskeinen ja kontrollinhaluinen. Hänen suhteensa Jumalaan on vieraantunut ja ”uhmakas”.

Toisaalta metafora antaa tulkitsijalleen myös preskription. Se neuvoo, miten maailmaan tulisi suhtautua: Toipuminen on mahdollista, mikäli alkoholisti etsii Jumalaa. Iso Kirja esittää alkoholistin absoluuttisen riippuvuuden alkoholista oireena tämän absoluuttisesta tarpeesta kontrolloida itseään ja ympäristöään – tämän halusta leikkiä Jumalaa. Samalla tuo oire eli absoluuttinen riippuvuus – voimattomuus suhteessa alkoholiin – osoittaa alkoholistille juuri sen, että asiat eivät ole hänen kontrollissaan. Tämä kontrollinhalun ja voimattomuuden välinen jännite osoittaa alkoholistille myös suunnan, josta hakea vapautusta. Alkoholisti voi vapautua pakkomielteestään oman rajallisuuden hyväksymisen ja kontrollin tarpeesta luopumisen kautta – tai 12 askeleen ohjelman sanoin luovuttamalla ”tahtonsa ja elämänsä Jumalan huomaan”. (Vrt. Kurtz 1979, 211.)

Metafora myös kutsuu tai peräti pakottaa alkoholistin hermeneuttiseen tulkintaprosessiin. Sikäli kuin lausuma ”alkoholisti on sairas” on ongelmallinen kirjaimellisella tasolla, se vaatii tulla tulkituksi metaforana. Lauseen mieli on pelastettava alistamalla sen termit tulkinnan työlle. Niinpä lausuman lukijan tai kuulijan on ryhdyttävä tulkitsemaan, mitä tuo lausuma tarkoittaa Ison Kirjan maailman kontekstissa.

Lisäksi AA:laisen alkoholistin toipumiseen liittyvä merkityksenantoprosessi lähtee liikkeelle juuri tuon sairaus-metaforan tulkinnan myötä. AA:n 12 askeleen toipumisohjelman ensimmäinen askel kuuluu näin: ”Myösimme voimattomuutemme alkoholiin nähden ja että elämämme oli muodostunut sellaiseksi, ettemme omin voimin kyenneet selviytymään.” (Suomen AA-Kustannus 2005, 77). Samalla sairaus-metaforan tulkinta, ymmärtäminen ja omaksuminen on myös

toipumisen edellytys, sillä Ison Kirjan maailmaa tai itse toipumisohjelmaa ei voi ymmärtää kokonaisuutena, ellei ymmärrä AA:laista käsitystä al-

koholismista sairautena. Ison Kirjan tekstin kokonaisuuden tulkinta perustuu sairaus-metaforan tulkinnalle – ja päinvastoin.

KIRJALLISUUS

- Bride, Brian & Nackerud, Larry: The Disease Model of Alcoholism: A Kuhnian Paradigm. *Journal of Sociology & Social Welfare* 29 (2002): 2, 125–141
- Dick B.: The Good Book and the Big Book: A.A.'s Roots in the Bible. Kihei, Hawaii: Paradise Research Publications, 1997
- Fingarette, Herbert: Heavy Drinking. The Myth of Alcoholism as a Disease. Berkeley: University of California Press, 1988
- Kittay, Eva: Metaphor: Its Cognitive Force and Linguistic Structure. Oxford: Clarendon Press, 1989
- Koski-Jännes, Anja: Miten riippuvuus voitetaan. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava, 1998
- Kurtz, Ernest: Not-God: A History of Alcoholics Anonymous. Center City, Minnesota: Hazelden, 1979
- Kurtz, Ernest: Alcoholics Anonymous and the Disease Concept of Alcoholism. *Alcoholism Treatment Quarterly* 20 (2002): 3–4, 5–40
- Kurtz, Ernest: The Collected Ernie Kurtz. New York: Authors Choice Press, 2008
- Latvanen, Kari: Todistamisen retoriikka AA:n "Isossa Kirjassa". Teologisessa Aikakauskirjassa, tulossa
- Lobdell, Jared: This Strange Illness. Alcoholism and Bill W. New York: Aldine De Gruyter, 2004
- Mäkelä, Klaus & al.: Alcoholics Anonymous as a Mutual-Help Movement: A Study in Eight Societies. Madison, Wisconsin: The University of Wisconsin Press, 1996

ENGLISH SUMMARY

Kari Latvanen: Alcoholism as a disease in the AA's "Big Book" (Alkoholismi sairautena AA:n "Isossa Kirjassa")

According to the modern disease concept of alcoholism, this is a progressive, slowly developing, possibly inherited disease that is characterized by loss of control over alcohol use. Alcoholics Anonymous (AA) have been instrumental in advocating and spreading this view, even though it is not their making. In fact the AA view on alcoholism is in many respects quite different.

Most members of the AA describe their alcoholism as an illness, but this does not mean to say that they necessarily subscribe to the scientific concept of alcoholism as a disease. In fact it can be said that they talk about their illness in a metaphorical sense: they talk about alcoholism as if it were an illness, a medical condition, even though it strictly speaking is not.

This article looks at what the AA's Big Book says and what exactly it talks about when it refers to alco-

- Pellauer, David. Ricoeur: A Guide for the Perplexed. Cornwall: Continuum, 2007
- Ricoeur, Paul: Hermeneutics & the Human Sciences. Toim. & känt.: Thompson, John B. Pariisi: Cambridge University Press, 1981
- Ricoeur, Paul: The Rule of Metaphor. Multi-disciplinary studies of the creation of meaning in language. Lontoo: Routledge & Kegan Paul, 1986
- Ricoeur, Paul: Tulkinnan teoria – Diskurssi ja merkityksen lisä. Helsinki: Tutkijaliitto, 2000
- Ricoeur, Paul: Mimesis, viittaus ja uudelleenahmottuminen. Teoksessa: Jarkko Tontti (toim.): Tulkinnasta toiseen. Esseitä hermeneutiikasta. Tampere: Vastapaino, 2005
- Ricoeur, Paul: From Text to Action. Essays in Hermeneutics, II. Exeter: Continuum, 2008
- Simms, Karl. Paul Ricoeur. New York: Routledge, 2003
- Suomen AA-Kustannus: Anna sanan kiertää. Bill Wilsonin elämäkerta ja tarina siitä, kuinka AA-sanoma saavutti maailman. Helsinki: Suomen AA-kustannus ry., 1986
- Suomen AA-Kustannus: Nimettömät Alkoholistit: Kertomus siitä miten sadattuhannet miehet ja naiset ovat toipuneet alkoholismista. Helsinki: Suomen AA-kustannus ry., 2005
- Thomas, Douglas: Reading Nietzsche Rhetorically. New York: The Guilford Press, 1999
- White, William: Addiction as a Disease: Birth of a Concept. *Counselor* 1 (2000): 1, 46–51.

holism as a disease. It shows how the statement that the "alcoholic suffers from a disease" should be viewed and interpreted metaphorically. The statement produces a metaphorical truth that represents the alcoholic as a physically, mentally and spiritually "sick" character. It tells us something essential about the alcoholic existence.

There is a profound similarity in the way the AA's suffering alcoholic *is* when compared to the way that the sick individual is. The alcoholic's existence is in some way sick; the alcoholic *is* in a sick way. It could also be argued that the AA's whole recovery programme is based on this metaphorical truth: after all the AA notion of recovery is based on a notion of the human individual as a psychological, physical and spiritual entity. Recovery embraces the individual's whole existence.

Furthermore, the article shows how this metaphor supports the recovery of the AA alcoholic. On the one hand it triggers the process of signification related to recovery. The metaphor invites, if not compels the al-

coholic into a hermeneutic process of interpretation. In so far as the statement “the alcoholic suffers from a disease” is problematic at a literal level, it demands to be interpreted as a metaphor. Therefore whoever reads or hears that statement must aim to make sense of what that statement means in the context of the Big Book’s world.

The metaphor also provides a description of the world: the alcoholic has a disease. In so far as a disease marks a harmful deviation from the organism’s normal state, that metaphor helps us to see these abnormal, or “ill” features in the alcoholic. For example, the way in which the alcoholic’s body reacts to alcohol is in some way abnormal; its reactions are hypersensitive. Psychologically speaking, the alcoholic’s attitude to alcohol is

compulsive. He or she is also exceptionally self-centred and has a strong urge to control other people and situations. The alcoholic has an alienated and “defiant” attitude to God.

On the other hand the metaphor also provides its interpreter with a prescription, which gives direction as to what sort of attitude to take to the world: recovery is possible provided that the alcoholic turns to God. The alcoholic can be released from this compulsion by accepting his or her limitations and by renouncing the need for control.

KEYWORDS:

alcoholism, disease, metaphor

LIITE

Nimettömien alkoholistien toipumisohjelman 12 askelta

1. Myönsimme voimattomuutemme alkoholiin nähden ja että elämämme oli muodostunut sellaiseksi, ettemme omin voimin kyenneet selviytymään.
2. Opimme uskomaan, että joku itseämme suurempi voima voisi palauttaa terveytemme.
3. Päätimme luovuttaa tahtomme ja elämämme Jumalan huomaan – sellaisena kuin Hänet käsitimme.
4. Suoritimme perusteellisen ja rehellisen moraalisen itsetutkistelun.
5. Myönsimme väärin tekojemme todellisen luonteen Jumalalle, itsellemme ja jollekin toiselle ihmiselle.
6. Olimme täysin valmiit antamaan Jumalan poistaa kaikki nämä luonteemme heikkoudet.
7. Nöyrästi pyysimme Häntä poistamaan vajavuutemme.
8. Teimme luettelon kaikista vahingoittamistamme henkilöistä ja halusimme hyvittää heitä kaikkia.
9. Hyvitimme henkilökohtaisesti näitä ihmisiä milloin vain mahdollista, ellemmme näin tehdessämme vahingoittaneet heitä tai muita.
10. Jatkoimme itsetutkistelua ja kun olimme väärässä, myönsimme sen heti.
11. Pyrimme rukouksen ja mietiskelyn avulla kehittämään tietoista yhteyttämme Jumalaan, sellaisena kuin Hänet käsitimme, rukoillen ainoastaan tietoa Hänen tahdostaan meidän suhteemme ja voimaa sen toteuttamiseen.
12. Koettuamme hengellisen heräämisen näiden askelten tuloksena yritimme saattaa tämän sanoman alkoholisteille sekä toteuttaa näitä periaatteita kaikissa toimissamme.

Lähde: Suomen AA-Kustannus: Nimettömät Alkoholistit: Kertomus siitä miten sadattuhannet miehet ja naiset ovat toipuneet alkoholismista. Helsinki: Suomen AA-kustannus ry., 2005